

L'usdefruit en empreses familiars.

Cas Rosa Clarà

RAMON GENÉ CAPDEVILA
Universitat de Lleida

Data recepció: 20/12/11
Data acceptació: 17/01/16

RESUM

L'usdefruit d'accions consisteix en l'exercici del dret real de gaudir de les rendes de títols constituïts com a inversions financeres. A l'empresa familiar, la propietat de l'acció pot estar a vegades desdoblada i pertànyer en nua propietat a una persona i en usdefruit a una altra. Però què succeeix quan l'empresa decideix no repartir dividendes? El problema l'estudiem sobre el cas real de "Rosa Clarà" en què un jutge condemna a pagar els dividendes no distribuïts en els últims cinc anys d'usdefruit.

Classificació JEL: K20; K36.

PARAULES CLAU

Dividendes; accions, usdefruit, capital social.

ABSTRACT

The usufruct of shares consists of exercising the true right to enjoy income from securities constituting financial investments. In family businesses, the ownership of a share can be split and be of bare ownership of one person, and of usufruct ownership of another. But what happens when the business decides not to hand out divi-

dends? The issue was studied in the real case of "Rosa Clarà" in which a judge ruled for the payment of five years' worth of usufruct dividends.

Classification JEL: K20; K36.

KEYWORDS

Dividends, shares, usufruct, share capital.

1. Introducció

Les empreses familiars són, molt possiblement, les que més particularitats i diversitat presenten quant a les seves formes de domini i gestió, ja que tractant-se, com l'expressió indica, no només d'una empresa, amb les seves activitats i estructures financeres determinades, sinó també d'una família, les satisfaccions i preocupacions d'una esfera i una altra traspassen amb facilitat d'una a una altra.¹ O de manera més entenedora, en els sopars de Nadal de la família es parla de l'empresa, i en els Consells de Direcció d'aquesta, dels fills.

La singular naturalesa de les empreses familiars provoca també que en molts casos la distribució de les accions entre el cap de família i els fills o altres membres de la família, no sigui sempre la que millor convindria en termes estrictament econòmics o empresarials.

No obstant això, aquest fet deriva de diverses raons de caràcter familiar, gens menyspreables, ja que garantir la pau familiar és també, en el fons, el suport primordial de l'empresa. Es tracta, en definitiva, d'assegurar no només l'empresa i la família per separat sinó ambdues conjuntament, ja que una no pot sobreviure, almenys de la mateixa manera, sense l'altra.

En l'àmbit rural fonamentalment, era pràctica estesa i comuna, almenys a Catalunya, que, amb anterioritat o posterioritat al matrimoni es

1. Els estudis sobre Empresa Familiar tenen com un dels objectius principals determinar quins són els elements de l'empresa que afecten la família i viceversa i de quina manera aquestes influències es poden gestionar millor per tal d'afavorir tant l'empresa com la família.

constituïssin els anomenats Capítols Matrimonials,² en què no era gens infreqüent que, a més de designar hereu el primer fill home, es constituís un usdefruit sobre determinada finca propietat del marit o els pares d'aquest en favor de la dona pel dot que aquesta aportava al matrimoni.

Això era sens dubte un mecanisme per garantir l'íntegra transmissió del patrimoni als fills, i evitar en certa mesura que, si morís sense descendència primer el marit i després la dona el patrimoni passés a l'altra família. Una cosa semblant als béns de "abolengo" del règim jurídic aragonès.

Però alhora, constituïa també una important garantia per a la dona, especialment en el cas que quedés vídua i no es portés del tot bé amb els seus fills, ja que en haver treballat sempre per a la casa, en cas de no existir el referit usdefruit, es podria haver vist en la misèria.

L'activitat agrària que des d'antics temps desenvolupaven amb esforç i dedicació aquestes famílies rurals constitueix sens dubte una de les formes més incipients d'empresa familiar.

En efecte, es tracta d'una empresa, ja que havien de dur a terme l'organització i gestió d'un patrimoni més o menys important (terres, animals, eines de conreu...) per tal d'obtenir un determinat rendiment.

I a aquesta empresa, per raons òbvies, hem de donar-li també el qualificatiu de familiar, atès que la propietat i control, i encara la major part dels treballadors, si no tots, eren de la mateixa família. Podríem afegir fins i tot que l'accepció originària de l'expressió Companyia, que deriva del llatí CUM PANIS i que es tradueix per menjar del mateix pa, es complia, en aquests casos, al peu de la lletra.³

Després amb el descobriment d'Amèrica i el comerç amb les Índies, nous negocis, potser més suculents però amb una exposició al risc superior, requerien exigències de capital substancialment més elevades el que va fer necessari, entre altres, l'aparició de les conegudes Societats Anònimes, en les quals podien entrar un gran nombre de petits inversors, que no havien de

2. Si bé són molts els juristes de prestigi que han tractat sobre el tema dels Capítols Matrimonials a la Catalunya rural, ens volem remetre especialment, per la seva erudició de la qüestió plantejada i perquè expressa molt bé els motius dels casaments i la forma en què es realitzaven al notari FAUS I CONDOMINES, J. "*Els Capítols matrimonials a la comarca de Guissona (Catalunya segriana)*" Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona. Barcelona, 1907. Entre altres aspectes a ressaltar podem mencionar que en els casaments existia gairebé sempre una raó de família, i que els casaments fets sense els referits capítols s'anomenaven casament de gitano.

3. El vigent Codi de Comerç, en l'article 116 que enceta la regulació societària, entre altres ocasions, utilitza precisament el terme decimonònic de "Compañía" en lloc del més usual actualment de societat.

dirigir ni controlar l'activitat de l'empresa però que obtenien part del seu resultat en proporció a la inicial aportació al seu capital.

La vida, però, dóna moltes voltes, i així ens trobem encara avui amb importants empreses que segueixen essent familiars, tot i que poden revestir la forma de societats anònimes.

Realment mai havien deixat d'existir perquè són les que aguanten més en el temps, i especialment en les crisis econòmiques, ja que darrere dels números hi ha uns sentiments i uns valors. Podríem dir que les empreses familiars són les menys exposades a l'economia, però les que més risc assumeixen en el moment de la seva transmissió, precisament per aquests sentiments i valors de la família.

En conseqüència és primordial arbitrar la successió de la millor manera, i per això resulten vitals avui dia els anomenats "Pactes familiars". Aquests havien de contenir tant aspectes de propietat: qui pot ser titular de les accions, l'equilibri entre branques familiars, etc; com de control i gestió: qui decideix l'estratègia de l'empresa, qui assumeix la direcció del dia a dia, com poden els membres de la família que no participen directament en l'empresa saber de la marxa d'aquesta i influir en les decisions més importants. Pot, doncs, donar-se el cas que també en aquestes empreses es requereixi, d'una banda, la transmissió de la propietat als fills o hereus, a la vegada que es garanteixi un determinat rendiment o participació en els beneficis de determinades persones no propietàries d'accions, com podria ser el cònjuge del fundador, o el mateix fundador si transmet en vida les accions o participacions de la societat.

En aquests casos, igual que en la família rural que apuntàvem anteriorment, pot resultar també adequat l'usdefruit, si bé caldrà valorar cada empresa i cada família en concret.

En el present treball es pretén abordar breument aquesta qüestió, l'usdefruit d'accions en el seu doble vessant jurídic i econòmic, establint en primer lloc el seu règim jurídic mercantil i també la fiscalitat que se'n deriva, i analitzant finalment un cas particular que ha sorgit recentment en els mitjans de comunicació i que planteja un dels principals inconvenients d'aquest sistema.

2. Règim jurídic mercantil de l'usdefruit d'accions

2.1. Concepte

De conformitat amb l'antiga noció romana, *USUFRUCTUS EST IUS ALIENIS REBUS FRUENDI SALVA RERUM SUBSTANTIA*, és a dir,

l'usdefruit és el dret a gaudir de quelcom aliè, especialment a fer propis els fruits, sense alterar-ne l'essència.⁴

La vigent regulació mercantil sobre l'usdefruit de participacions socials i accions, concretament els articles 127 i següents del recent Reial Decret Legislatiu 1/2010, de 2 de juliol, pel que s'aprova el text refós de la Llei de Societats de Capital (d'ara en davant, LSC),⁵ si bé no ens dóna una definició concreta, accepta i fa seva aquesta definició general, recollida a l'article 467 del Codi Civil,⁶ en tant que atribueix a l'usufructuari els dividends, que són en definitiva els fruits de les accions, i es remet finalment, a falta de regulació expressa en el títol constitutiu i a la mateixa LSC, al que disposa el Codi Civil.⁷

2.2. Contingut

D'acord amb el que estableix el mateix art. 127 LSC, com ja hem avançat, cal diferenciar entre les facultats i deures de l'usufructuari i les facultats i deures del titular de la nua propietat.

Així, principalment correspon a l'usufructuari el dret a obtenir els dividends acordats per la societat durant el temps de l'usdefruit. Cal precisar que la redacció legal exigeix aquest matís, cal que el repartiment de dividends hagi estat acordat per la societat, per la qual cosa, d'antuvi no fóra possible reclamar, almenys fins que finalitzi l'usdefruit, pels beneficis que ha obtingut la societat però que no ha acordat repartir.

Per altra banda, correspon al nu propietari la condició de soci i tots els drets inherents a aquesta condició de soci a excepció feta de percebre els dividends, que com ja hem mencionat correspon al titular del dret real d'usdefruit. Al respecte cal afegir dues precisions: que l'usufructuari queda obligat a facilitar que el nu propietari pugui exercir correctament aquests drets, i que els Estatuts de la societat poden preveure-ho diferent, atribuint algun dels altres drets del soci a l'usufructuari.

4. Així ho expressava el mateix Digest de Justinia: 7,1,1.

5. Aquest integra en un únic text normatiu la Llei 2/1995, de 23 de març que regula les Societats de Responsabilitat Limitada i el Text Refós de la Llei de Societats Anònimes aprovat pel Reial Decret Legislatiu 1564/1989, de 22 de desembre.

6. Art. 467 CC "El usufructo da derecho a disfrutar los bienes ajenos con la obligación de conservar su forma y sustancia, a no ser que el título de su constitución o la ley autoricen otra cosa."

7. Art. 127.2 LSC in fine.

2.3. Constitució

A falta de regulació jurídica concreta en l'àmbit mercantil, i atenent a les regles subsidiàries del Codi Civil, podem afirmar que l'usdefruit d'accions, igual que l'usdefruit sobre d'altres béns, es pot constituir INTER VIVOS, per donació o onerosament a canvi d'un preu, o MORTIS CAUSA, mitjançant disposició testamentària principalment; en tot o exclusivament en una part determinada dels fruits, a favor d'una persona o de varies (simultàniament o successivament), fins a un dia concret o sota condició.⁸

És en aquest títol constitutiu en el qual, en el seu cas, haurien de constar entre d'altres les relacions entre usufructuari i nu propietari (art. 127.2 LSC), les regles de liquidació si han de ser diferents del règim legalment establert (art. 128.4 LSC) i les directrius a seguir en cas d'ampliació de capital si també vol modificar-se respecte al de la legislació vigent (art. 129.5 LSC).

2.4. Liquidació

En relació al seu acabament, caldria també acudir a la regulació subsidiària del Codi Civil, que enumera en l'article 513 com a causes d'extinció de l'usdefruit la mort de l'usufructuari, la finalització del termini, la consolidació de la qualitat de nu propietari i d'usufructuari en una mateixa persona, la renúncia de l'usufructuari, la pèrdua total de la cosa objecte d'usdefruit, la resolució del dret del constituent i la prescripció.

En el cas d'usdefruit d'accions que ara ens ocupa, s'ha de distingir, a banda de les anteriors, entre dues possibilitats bàsiques, que finalitzi l'usdefruit, per alguna de les causes exposades i principalment per expirar el termini per al qual es va constituir, o bé que es dissolgui la societat durant la vigència de l'usdefruit.

Ambdues possibilitats vénen recollides en l'article 128 LSC, establint en ambdós casos un dret en favor de l'usufructuari per l'augment de valor que han sofert les participacions socials o les accions durant el temps en què hi ha hagut l'usdefruit.

En efecte, com sabem, les empreses amb el seu funcionament obtenen uns beneficis que poden destinar fonamentalment a dues finalitats: a remunerar la participació dels seus socis o accionistes, mitjançant la distribució de dividends, o bé guardar-los per afrontar noves inversions constituint així

8. Veg. Art. 469 Codi Civil. També es pot constituir l'usdefruit per mitjà de la prescripció, tot i que certament aquest cas no sol ésser gaire freqüent (art. 468 CC *in fine*).

una important font d'autofinançament, cosa que es tradueix, comptablement, en una dotació a reserves.

Com que aquestes reserves són també fruits de les accions o participacions, i que no els ha percebut l'usufructuari en el moment en què es varen generar, li corresponen a aquest en el moment de la liquidació.

La problemàtica sol radicar, com sempre, en fixar el concret import de la totalitat de les reserves generades, amb independència, com determina l'article, de la seva concreta denominació comptable.⁹ En aquests casos, en virtut del que disposa l'apartat tercer del mateix article 128, caldrà acudir a un auditor de comptes designat pel Registre Mercantil i diferent de l'auditor de la societat.

Cal precisar finalment, com ja hem avançat, que es poden fixar regles de liquidació diferents en el títol constitutiu de l'usdefruit, i així cabria, en virtut de l'autonomia de la voluntat de les parts, tant una limitació com una millora a aquesta compensació final, sigui establint un import determinat o un percentatge concret sobre l'augment experimentat.

A més a més, com es desprèn clarament de l'article 131.1 LSC, aquesta compensació es pot satisfer tant en diners com mitjançant l'entrega d'accions o participacions de la societat de la mateixa classe que les que han estat objecte d'usdefruit, segons precisa la regulació.

No obstant aquesta previsió legal, no creiem que hi hagi obstacle tampoc, sempre que ambdues parts hi assenteixin, a satisfer-ho de qualsevol altra manera admesa en dret, i en particular, mitjançant l'entrega d'altres béns o drets, en especial accions de diferent classe o d'una societat diferent.

2.5. Casos particulars

Hem d'analitzar finalment, dos supòsits que es poden donar durant l'usdefruit i que mereixen una atenció particular. Ens referim a l'ampliació de capital, amb drets preferents de subscripció, i a l'usdefruit d'accions no alliberades totalment.

En el primer cas, l'ampliació de capital, estableix l'article 129 de la LSC que en principi, d'acord amb el que ja hem exposat, correspon al nu propietari acudir a l'ampliació o transmetre els drets de subscripció preferent, i que en cas de no realitzar l'opció fins 10 dies abans de la finalització del termini, legitima l'usufructuari per a fer-ho.

9. Així cal incloure també, entre d'altres, no només la Reserva Voluntària sinó també la Reserva Legal i la resta de Reserves Obligatòries d'acord amb la llei i els estatuts, així com els Romanents i els Resultats de l'Exercici.

En ambdós casos, si es transmeten els drets de subscripció preferent l'usdefruit, s'amplia també a aquest import que s'ha obtingut de la venda, amb les particularitats que sobre l'usdefruit de coses consumibles determina la subsidiària regulació del Codi Civil en l'article 482.

Quan, en canvi, s'acudeix a l'ampliació de capital, l'usdefruit també s'amplia a les noves accions si bé no a totes sinó només fins al nombre que s'haguessin pogut adquirir amb el valor de tots els drets de subscripció (calculats segons el valor teòric), corresponent la resta d'accions en plena propietat a l'adquirent, que pot ser tant el nu propietari com, per desídia d'aquest, l'usufructuari que ha exercit l'opció anteriorment exposada.

En el cas d'ampliació de capital amb càrrec a reserves, corresponen les accions al nu propietari però l'usdefruit també s'amplia a la totalitat de les reserves.

En relació a la segona hipòtesi plantejada, que en el moment en què es constitueix l'usdefruit les accions no estiguessin totalment satisfetes, disposa l'article 130, com hom ja podria imaginar, que correspon al nu propietari satisfer els dividendes passius, i si no els paga, podrà fer-ho l'usufructuari reclamant-ho a aquest en finalitzar l'usdefruit.

Aquesta és una previsió important, ja que l'article 275.2 LSC determina que en les societats anònimes la distribució de dividendes és proporcional al capital desemborsat, i així, si no es paguessin aquests dividendes passius, la participació en els beneficis de l'usufructuari seria menor i es veuria perjudicat.

Ara bé, hi ha una altra previsió que mereix també ser comentada, si és el nu propietari qui satisfà els dividendes passius, que hauria de ser la tònica general, té dret a exigir a l'usufructuari l'interès legal sobre la quantitat invertida, amb el límit dels fruits, això és dels dividendes actius més les reserves.

La motivació d'aquest incís cal buscar-la en el fet que el nu propietari bé podria escollir no satisfer-los, i en aquest cas no seria fins a la finalització de l'usdefruit que hauria de rescabalar l'usufructuari. Així, doncs, si paga en aquest moment, està avançant uns diners, la qual cosa, òbviament, s'ha de remunerar.¹⁰

No precisa l'article però, el moment en què s'han de satisfer aquests interessos, i així pot fer-se tant anualment, de forma independent a la distribució de dividendes o conjuntament amb aquesta (l'usufructuari quan percep

10. Hauria estat possible també, al nostre entendre, una redacció diferent, exigint que fos el nu propietari qui hagués de pagar la quantitat, sense dret als interessos, i en el seu defecte que ho satisfés l'usufructuari, rescabalanant-se bé en aquest moment o bé en finalitzar l'usdefruit amb dret, en aquest segon supòsit, als corresponents interessos.

els dividendes en transfereix la part corresponent als interessos al nu propietari), o bé en finalitzar l'usdefruit, compensant aquesta quantitat que el nu propietari ha de percebre de l'usufructuari amb la que aquest té dret a reclamar del primer en virtut de l'article 128 LSC per les reserves o beneficis no distribuïts i que ja hem comentat abastament.

3. Règim fiscal de l'usdefruit d'accions

Analitza el règim substantiu o mercantil de l'usdefruit d'accions volem indicar, ni que sigui superficialment, el seu règim fiscal, la qual cosa hem de fer establint una quàdruple diferenciació. Per impostos; així, ens trobarem amb l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques, pels dividendes percebuts per l'usufructuari; amb el recentment recuperat Impost sobre el Patrimoni, que operarà tant per al nu propietari com per l'usufructuari, pels drets de propietat i d'usdefruit respectivament; i amb l'Impost de Successions i Donacions i l'Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats, en el moment de constituir-se, i si és el cas, en el moment d'extingir-se.

3.1. Impost sobre la Renda de les Persones Físiques (IRPF)

La Llei 35/2006, de 28 de novembre de l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques (LIRPF) configura aquest com un "tribut de caràcter personal i directe que grava, segons els principis d'igualtat, generalitat i progressivitat, la renda de les persones físiques de conformitat amb la seva naturalesa i les seves circumstàncies personals i familiars".¹¹

Així, es classifiquen totes les rendes percebudes pel contribuent en rendes del treball, rendes del capital, mobiliari o immobiliari; i rendes d'activitats econòmiques, a més a més dels guanys o pèrdues patrimonials i les imputacions de renda.

Respecte al concret cas plantejat l'usufructuari percebrà uns dividendes que com a tal, en virtut de l'article 25.1 LIRPF es consideren rendiments del capital mobiliari. Cal tenir en compte també que l'article 7 LIRPF determina els dividendes, fins a determinada quantia, com a exempts, i per tant, fins a aquest import no tributen.

11. Art. 1 LIRPF.

3.2. *Impost sobre el Patrimoni (IP)*

En l'Impost sobre el Patrimoni, regulat a la Llei 19/1991 de 6 de juny (LIP), cal advertir d'entrada que tributaran ambdós, el nu propietari per la nua propietat i l'usufructuari pel dret real d'usdefruit. S'hauran de valorar, com precisa l'article 20 LIP, d'acord amb els criteris establerts en l'Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats.

Al respecte caldrà també analitzar amb precisió si es donen els requisits per l'exempció per empresa familiar de l'article 4.8.2 LIP, que podria estendre's també tant a la nua propietat com a l'usdefruit.

3.3. *Impost sobre Successions i Donacions (ISD)*

En l'article 26 de la Llei 29/1987, de 18 de desembre de l'Impost sobre Successions i Donacions s'estableixen les regles per valorar l'usdefruit, tant en la constitució com en l'extinció, i també la nua propietat.

Al respecte es fixa un valor per l'usdefruit, que és el resultat de multiplicar el valor del bé objecte d'usdefruit per un 2% per cada any de durada de l'usdefruit, tot establint un màxim del 70% del valor del bé.

Es precisa a més que, en el cas d'usdefruit vitalici, donat que es descompta el nombre d'anys que ha de durar, s'obté el seu valor d'utilitzar el 70%, que era el màxim, en cas que l'usufructuari tingui 20 anys o menys, rebaixant-lo en 1 punt percentual per cada any de més que tingui l'usufructuari en el moment en el qual es constitueix l'usdefruit.

Pel que fa al valor de la nua propietat, la regla és clara, lògica i senzilla, aquest resulta de restar al valor total del bé la valoració de l'usdefruit segons les regles anteriors. Així doncs, en total, si es constitueix un usdefruit en favor d'una persona i es transmet la nua propietat a una altra, els valors d'ambdós sumats coincideixen amb la quantia que s'hauria atribuït de transmetre en plena propietat el bé a un de sol.

3.4. *Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats (ITPiAJD)*

Pel que fa al valor atribuït en l'Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats, al qual com ja hem exposat es remet l'Impost sobre el Patrimoni, cal atendre principalment a l'article 41 del Reial Decret 828/1995, de 29 de maig, el qual conté fonamentalment, tot i que

exposades amb major detall, les mateixes normes de valoració que respecte de l'usdefruit hem exposat en l'apartat precedent.¹²

4. Supòsit pràctic: Cas Rosa Clarà

Una vegada analitzat el règim mercantil vigent, i breument enumerat el règim fiscal, passarem a continuació a exposar el cas de Rosa Clarà, que ens pot servir d'exemple per tractar el principal obstacle de l'usdefruit d'accions i que és precisament que el nu propietari pot tenir poder suficient per imposar que es reparteixin pocs dividendes, o fins i tot cap, i així l'usufructuari no rep res fins a la finalització de l'usdefruit.

A més a més, ens trobem també amb la dificultat d'establir un import determinat de la compensació, raó per la qual, basant-se en els Comptes Anuals de les Societats, pretenem fer una breu aproximació al seu càlcul.

En primer lloc, sintetitzant les notícies que sobre el particular han anat apareixent en la premsa, es pot afirmar el següent:

L'exsoci i exparella de l'empresària Rosa Clarà, Rafael Martínez Galve, ha presentat una demanda contra ella en la qual li reclama més de 4 milions d'euros en concepte de dividendes no repartits en els exercicis que van del 2005 al 2009, ja que considera que aquests no s'han repartit sistemàticament.

La quantitat reclamada és la que li correspondria en funció del percentatge que té en usdefruit en quatre societats vinculades a l'empresa de Rosa Clarà. Concretament, a EXPONOVIAS té en qualitat d'usdefruit el 20,12%; a EXPONOVIAS INTERNACIONAL, un 33,13%, i a NOVIEURO i INZOFRA, un 33,33% en cadascuna.

En totes aquestes empreses Rosa Clarà ostenta la majoria, en tenir tant la nua propietat de les participacions en usdefruit de Martínez Galve com d'altres accions plenament de la seva propietat.

Les empreses han decidit no repartir dividendes en els exercicis que van del 2005 al 2009, per la qual cosa, Martínez Galve no ha rebut res d'aquest usdefruit.

12. Així mateix, estableix també que no es tenen en compte per al càlcul les fraccions inferiors a l'any, si bé en el cas que es constitueixi un usdefruit temporal de durada inferior a l'any el seu valor és el 2%. I a més, determina que si es constitueix un usdefruit en favor d'una persona jurídica per temps superior a 30 anys, es considera, a efectes de la tributació, com si s'hagués transmès la plena propietat.

Sobre la base del que acabem d'exposar, molt breument, cal acudir als Comptes Anuals de les referides empreses per tal de determinar quin ha estat el seu resultat en els citats anys i valorar si la quantitat reclamada és o no ajustada.

Al respecte hem de precisar que en el moment de la finalització de l'usdefruit, segons la regulació vigent, es valora l'augment de valor experimentat com a conseqüència dels beneficis no repartits (és a dir, la diferència entre les Reserves en el moment de la constitució de l'usdefruit i el de la seva extinció). Així doncs, es pot trobar, com veiem, de dues formes alternatives:

Increment de Valor = Comptes de Reserves, en el moment de la constitució menys els Comptes de Reserves, en el moment de l'extinció, que és equivalent a la suma de les reserves constituïdes durant els anys de durada de l'usdefruit. ($\Delta V = R_x - R_0 = \sum \Delta R_{(0-x)}$).

Increment de Valor = Beneficis dels anys de durada de l'usdefruit menys els dividends repartits de cada any. ($\Delta V = B_{0+1} - D_{0+1} + B_{0+2} - D_{0+2} \dots + B_x - D_x$).

En efecte, l'augment total en Reserves durant els anys de durada de l'usdefruit és la suma de la reserva constituïda anualment, que equival als beneficis obtinguts menys els dividends repartits en cada exercici:

$$B_{0+1} - D_{0+1} + B_{0+2} - D_{0+2} \dots + B_x - D_x = \Delta R_{0+1} + \Delta R_{0+2} \dots \Delta R_x = \sum \Delta R_{(0-x)} = \Delta V$$

Així doncs, d'acord a la segona alternativa que resulta, a parer nostre, força més pràctica, trobem que els beneficis obtinguts per cada societat en els anys ressenyats han estat els següents:

SOCIETAT	Bº 2009	Bº 2008	Bº 2007	Bº 2006	Bº 2005
EXPONOVIAS	1.186.065,00 €	812.247,00 €	1.791.060,00 €	1.607.859,00 €	848.787,00 €
EXPONOVIAS INTERNACIONAL	173.279,00 €	494.323,00 €	243.682,00 €	197.112,00 €	149.664,00 €
NOVIEURO	2.119.291,00 €	1.687.391,00 €	1.877.432,00 €	591.534,00 €	546.466,00 €
INZOFRA	35.624,00 €	27.814,00 €	n.d.	93.682,00 €	91.839,00 €

Així, d'acord als beneficis totals i als respectius percentatges d'usdefruit de cada societat, el total de beneficis són els que s'indiquen a continuació:

SOCIETAT	Bº Total	% D'USDEFUIT	Bº Usdefruit
EXPONOVIAS	6.246.018,00 €	20,12%	1.256.698,82 €
EXPONOVIAS	1.258.060,00 €	33,13%	416.795,28 €
NOVIEURO	6.822.114,00 €	33,33%	2.273.810,60 €
INZOFRA	177.711,00 €	33,33%	59.231,08 €
TOTAL			4.006.535,77 €

Com que les empreses, com s'ha mencionat, pràcticament no han repartit dividendes, ens surten, efectivament, els 4 milions d'euros que reclamava Martínez Galve en la demanda que va presentar.

Ara bé, hem de precisar que, tal com hem exposat anteriorment, de conformitat a l'actual regulació i redacció legal de la Llei de Societats de Capital, s'exigeix (CONDITIO SINE QUA NON) que el repartiment de dividendes hagi estat acordat per la societat, raó per la qual no es podria reclamar, almenys fins que finalitzi l'usdefruit, pels beneficis que ha obtingut la societat però que no ha acordat repartir.

Aquest fet, en efecte, deixa en una precària situació l'usufructuari, que pot veure diferit en el temps els beneficis de la societat que li pertoqueu, i que només rebrà en el moment en què l'usdefruit finalitzi i es procedeixi a la liquidació.

Per tot el que acabem d'exposar, resulta d'antuvi sorprenent la conclusió a la qual arriba sobre aquest cas la recent Sentència de 14 de desembre de 2011 del Jutjat de Primera Instància Número 7 de Barcelona, el qual dictamina que, si bé no es pot repartir en dividendes el 100% dels beneficis, sí que correspon, com va reconèixer també una anterior sentència similar al cas exposat (i amb les mateixes parts enfrontades precisament), el repartiment del 25%.

La conseqüència d'aquest fet és que les citades empreses haurien de satisfer, en conjunt, més d'un milió d'euros. Òbviament, Rosa Clarà ja anuncià la intenció de recórrer aquesta resolució.

A més, com s'han fet ressò alguns mitjans, va explicar: *“Me parece muy injusto que un juez nos obligue a repartir dividendos poniendo en peligro nuestra capacidad de inversión, nuestra financiación a nuestros propios clientes y nuestra posible expansión para solventar problemas personales con un ex marido”*.

En efecte, de confirmar-se en noves resolucions aquesta posició es poden causar greus perjudicis a les empreses que es trobin en situacions semblants, i més en els temps de dificultats econòmiques en què les empreses han d'optar principalment per repartir pocs dividendes per tal de protegir-se enfront de futures contingències.

Cal notar, a més, que segons els articles de la Llei de Societats de Capital comentats en el segon apartat del present treball, i especialment el 128, qui satisfà anualment els dividendes és la mateixa empresa, lògicament, però qui ha d'afrontar el pagament de la compensació per l'augment de valor experimentat com a conseqüència dels beneficis no repartits és el nu propietari.

Així, de l'aplicació literal de la llei, la societat en cap cas es veu descapitalitzada o perjudicada, podent continuar amb la mateixa estratègia i els

plans d'inversió acordats, la qual cosa no succeeix en la resolució judicial mencionada, que condiona substancialment, a parer nostre, les perspectives de les societats implicades.

Les possibles vies de solució del conflicte plantejat, i especialment si el que es vol és evitar-ho en els nous usdefruits d'accions que es constitueixen en el si d'empreses familiars, han de passar necessàriament, al nostre entendre, per fixar en els Pactes Socials corresponents el repartiment d'un dividend mínim, a fi i efecte de protegir l'usufructuari i garantir-li una mínima subsistència (sempre que l'empresa funcioni correctament i obtingui rendibilitats positives, naturalment).

Ara bé, si una cosa hauria també de quedar clara, és que constituir l'usdefruit sobre accions d'una empresa no hauria de condicionar substancialment la seva evolució i perspectives d'expansió.¹³

Al respecte bé podem utilitzar el 25% que estableix la sentència, si així es considera adient pels socis de l'empresa i per l'usufructuari, i pot servir fins i tot de referència o orientació l'1/3 (encara superior) fixat en l'article 348 bis LSC, que estableix el nou dret de separació dels socis per falta de repartiment de dividends.¹⁴

Cal precisar però, que cada empresa i cada família té necessitats diferents i per tant establir un percentatge general que s'apliqui per a totes no té realment gaire sentit.

També podria servir d'ajuda, i ens convenç almenys una mica més que les anteriors aproximacions, realitzar un càlcul dels dividends mitjans repartits en els últims anys abans de constituir l'usdefruit. En aquest cas sí que atendríem, suposadament, a la realitat econòmica concreta, a l'estratègia i a les expectatives d'inversió de la societat sobre les accions de la qual es constitueix l'usdefruit.

Tampoc no resulta forassenyat, si el nu propietari disposa d'ingressos suficients, que fos ell mateix (de la seva butxaca diríem) qui complementés els ingressos percebuts en concepte de dividends per l'usufructuari. Aquest pagament es realitzaria a compte de la futura compensació de l'article 128 LSC de finalització de l'usdefruit, a què reiteradament hem fet referència.

En aquesta possible solució, d'una banda, la societat no es desprèn de recursos que li són necessaris, i per l'altra, l'usufructuari rep uns ingressos superiors. A més, en finalitzar l'usdefruit la quantia de la compensació a

13. Aquest cas, com es diu popularment, seria matar la gallina dels ous d'or.

14. En relació a aquest dret hem de manifestar que correspon en principi al nu propietari, com a soci, si bé podria atribuir-se a l'usufructuari. Ara bé, en el cas que efectivament l'acabés exercint, entrariem en clara contradicció amb la noció d'usdefruit, que impedeix l'alteració de l'essència o la substància dels béns objecte d'usdefruit.

satisfer pel nu propietari no seria tan elevada, i la podria satisfer més fàcilment.

En definitiva però, com ja apuntàvem, han de ser les parts implicades, els socis de la societat i l'usufructuari o usufructuaris, els qui han d'establir el sistema que millor els convingui a tots, a fi que es compleixi i s'evitin les controvèrsies.

5. Conclusions

En conclusió, l'usdefruit d'accions pot esdevenir una alternativa a considerar en les empreses familiars, quan es requereixi, d'una banda, la transmissió de la propietat als fills o hereus, a la vegada que es vulgui garantir un determinat rendiment o participació en els beneficis de determinades persones que no són, o deixen de ser, propietàries de les accions, però que resten vinculades a l'empresa i a la família, tals com el fundador que es retira o el seu cònjuge.

Caldrà en tot cas estudiar-ne en cada supòsit concret la conveniència i la necessitat d'arbitrar, si escau, els mecanismes oportuns per evitar els principals inconvenients que se'n deriven, fonamentalment el bloqueig per part del soci o socis que ostentin la majoria a repartir un mínim suficient de dividends perquè l'usufructuari resti satisfet amb el tracte, sense que aquest repartiment condicioni la bona marxa de la societat, a fi que regni la pau familiar i l'empresa pugui continuar desenvolupant amb garanties de tranquil·litat la seva activitat econòmica.

ACCID

Associació
Catalana de
Comptabilitat i
Direcció

Associació Catalana de Comptabilitat i Direcció

Edif. Col·legi d'Economistes de Catalunya

Pl.- Gal·la Plàcida 32, 4ª planta - 08006 Barcelona

Tel. 93 416 16 04 extensió 2019

info@accid.org - www.accid.org - @Associacio ACCID